

[neznamci-tvorec-zapovidnoi-askanii-fridrih-falc-fejn/](https://ukrreferat.com/chapters/ekologiya/biosfernij-zapovidnik-quotaskaniya-novaquot-referat.html) (дата звернення 29.04.2024).

4. Біосферний заповідник «Асканія Нова»: веб-сайт URL: <https://ukrreferat.com/chapters/ekologiya/biosfernij-zapovidnik-quotaskaniya-novaquot-referat.html> (дата звернення 29.04.2024).

5. Що відбувається із заповідниками та національними парками в окупації? веб-сайт. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/novyny-pryazovya-zapovidnyky-okupatsiya-askaniya-nova/32337921.html> (дата звернення 30.04.2024).

УДК [930:001.814]:316.35(477-22)"1920/1933"

Дмитро ЛИСЕНКО,
аспірант спеціальності 032 Історія та археологія, Херсонський державний
університет, м. Івано-Франківськ,
науковий керівник: Водотика С., д.іст.н., професор

ДЖЕРЕЛА З ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ КОМІТЕТІВ НЕЗАМОЖНИХ СЕЛЯН

***Анотація.** Дослідження ролі Комітетів незаможних селян (КНС) у радянській історії України виявило широкий спектр джерел, які охоплюють їхню діяльність. Ці джерела включають документи з державних архівів, опубліковані документи та матеріали. Описано різні аспекти діяльності КНС, включаючи їх роль у реалізації радянської політики, участь у колективізації та репресивні заходи. Архівні матеріали відображають також соціальні та економічні аспекти діяльності КНС.*

***Ключові слова:** Комітети неможливих селян (КНС), державні архіви, селянство, радянська влада, колективізація, Голодомор.*

Джерельну базу історії Комітетів незаможних селян (КНС, комнезами) складають різні за походженням та інформативним потенціалом джерела, які можна розподілити на декілька груп: матеріали

що зберігаються в державних архівах, електронні публікації документів та опубліковані істориками збірники джерел у вигляді справ, цитування сучасників комнезамів.

Джерела історії КНС містять інформації з різних сфер діяльності комнезамів. Документи постають нам у вигляді декретів, постанов РНК УСРР, подаються списки членів КНС, анкети, автобіографії, списки виключених з КНС, куркулів, громадян, померлих від голоду.

Великий збірник джерел про «Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни» містить закони, постанови, циркуляри та звіти КП(б)У. В збірнику описано завдання, організацію, взаємовідношення з радянською владою, видатки та зв'язок між комнезамами. Наявні телеграми в «Радянському будівництві на Україні в роки громадянської війни (1919-1920)» НКВС УРСР з указами для КНС. Наприклад, у справі №70 від 20 липня 1920 року є постанова про розподіл незасіяних земель між незаможними селянам. Також є інші документи, які стосуються діяльності КНС, наприклад, резолюція I Всеукраїнського з'їзду КНС про боротьбу з ворогами партії [11].

Декрет ВУЦВК від 5 грудня 1923 р. є джерелом про права незаможних селян. Документ визначав, хто може вступати до КНС, які права і пільги вони мають, зокрема в освіті, землеустрої, кредитах, лікуванні та фінансових справах [10].

У 1992 році Інститут історії України випустив збірку документів «Колективізація і голод в Україні: 1929-1933», опубліковані справи висвітлюють як радянській владі важливо було стежити за боротьбою проти «куркулів» у селах, зокрема через Комітети неможливих селян [8].

І.К. Рибалка опублікував збірку документів та матеріалів про КНС, яка поділена на три частини за хронологічним принципом: період воєнного комунізму (1920 – березень 1921); КНС в період відбудови народного господарства (1921-1925); КНС в період боротьби за соціалістичну реконструкцію народного господарства, за побудову фундаменту

соціалістичної економіки (1926-1933). Загалом 360 документів [9].

Те що ніколи не висвітлювалось в радянській історіографії, але це можна побачити в архівних джерелах. Так звана «темна сторона» КНС описується в збірнику архівних документів Кіровоградщини про Голодомор 1932-1933 рр., В наше розпорядження подаються матеріали Державного архіву Кіровоградської області, а також спогади очевидців Голодомору 1932-1933 рр. Яскраво ілюструють форми та методи проведення репресивної політики КНС щодо інших селян [1].

Таким чином, досить добре прослідковується тенденція значної кількості збірників документів, в яких можна простежити окремі події пов'язані з членами комітетів незаможних селян. Важливо мати доступ до різноманітних джерел, так як це дозволить суттєво розширити кругозір дослідника теми КНС.

Також інформацію про КНС можна знайти в путівниках архівів Миколаївської та Херсонської областей. Тут представлені документи періоду 20-х років, зокрема щодо повітових та волосних КНС, створених у 1920 році та ліквідованих у 1933 році. Документи включають рішення земельних питань, боротьбу з ворогами партії та ін. [4, с. 82-87], [7, с. 75-76]. На сьогоднішній день проблема полягає в обмеженні можливості архівного дослідження в деяких областях України, постраждалих від російської агресії починаючи з 2014 року. Ще складнішою проблемою є з путівниками архіву Донецької області. Під російською окупацією залишаються відомості, накази, протоколи з'їздів та пленумів, які свідчать про участь членів КНС у різних справах, включаючи надання допомоги військовим частинам та бідняцьким верствам села [3, с. 93].

Держархів у Дніпропетровській області має 38 фонди присвячених КНС. В ньому зберігаються списки жителів, протоколи з'їздів, документи про діяльність КНС щодо укріплення радянської влади на селі [2, с. 52]. Також в Харківському архіві присутні матеріали про права селянства, плани роботи КНС, статистику землекористування та колективізації. Ці

документи допомагають зрозуміти процес становлення радянської влади в регіонах [6, с. 238].

Сумський держархів містить документи щодо Комітетів незаможних селян, організації господарства та Нової економічної політики. Зберігаються матеріали про допомогу біднякам та організацію комітетів взаємодопомоги. Ліквідація неписьменності серед членів КНС і населення також документована (1921–1923) [5, с. 87,89].

Таким чином, можна сказати, що для дослідження створення та діяльності КНС в Україні є достатня кількість джерельного матеріалу. Власні особливості діяльності КНС описуються у державних архівах України та опублікованих збірників документів і матеріалів. Виходячи з чіткої послідовності та упорядкованому розташуванню архівних даних є зручним для поетапного дослідження тематики Комітетів незаможних селян.

Список використаних джерел:

1. Голодний мор 1932–1933 років на Кіровоградщині. Мовою архівних документів. Збірник документів і матеріалів. — Кіровоград: ДАКО, 2008. — 398 с.
2. Державний архів Дніпропетровської області.: Путівник. Том 1. – Д 36 Д: Герда, 2009. – 485 с.
3. Державний архів Донецької області: путівник. Держ. ком. Архівів України, Держ. архів Донец. обл.; авт.-упоряд.: С. Герасимов, С. Гончарик, Т. Максимчук, І. Мартинчук, Н. Метальнікова, О. Попова, Т. Столяренко, Т. Церковнікова, І. Шишолік. – Донецьк, 2011. – 1110 с.
4. Державний архів Миколаївської області : путівник. відповідальний ред. Л. Л. Левченко. — Миколаїв : Іліон, 2014. — 1144 с.
5. Державний архів Сумської області: Путівник. Держкомархів України. Держархів Сумської області; Автори-упоряд.: Л. Покидченко (відп. упоряд.) та ін.; Редколегія: Р. Пиріг (голова) та ін. Суми, 2002. — 320 с.

6. Державний архів Харківської області: путівник. Держ. ком. Архівів України, Держ. архів Харків. обл.; – Харків, 200. 1022 с.

7. Державний архів Херсонської області. Фонди періоду після 1917 року: анотований реєстр описів. Том 1: Фонди Р-1 – Р-1250. редкол.: В. Ф. Боровик (голова) та ін.; Державна архівна служба України; Державний архів Херсонської області. – Херсон : Айлант, 2013. — 532 с.

8. Колективізація і голод на Україні: 1929-1933. Збірник матеріалів і документів. АН України. Інститут історії України та ін.: Упоряд.: Г. М. Михайличенко, Є. П. Шаталіна; Відп. ред.: Кульчицький С. В. - Київ: Наукова думка, 1992. — 736 с.

9. Комітети незаможних селян України, 1920-1933: зб. док. і матеріалів. ред. І.К. Рибалка. Київ: Наук. думка, 1968. — 639 с.

10. Про пільги, права і обов'язки незаможних селян: декрет Всеукраїнського Центрального виконавчого комітету від 5-го грудня 1923 р. / Всеукраїнський Центральний виконавчий комітет . – Харків : Друкарня «Червоний маяк» (б. ВУЦВКа) , 1923 . – 19 с. – Відбиток з газ. «Селянська правда» 28.XII.1923 р. № 150 (679)

11. Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни(1919-1920). Збірник документів і матеріалів. Ред. Волощук І.П., Ред. Рубач М.А. - К. : Вид-во Акад. наук УРСР, 1957

УДК 94(477)

Маргарита ЛЯЩУК,

здобувачка 4 курсу спеціальності 014 Середня освіта, спеціалізації 014.03
Історія Херсонського державного університету, м. Івано-Франківськ,
науковий керівник: Бойков О., к.іст.н., доцент

МІСЦЕ І РОЛЬ ЦЕРКВИ З ПОЗИЦІЙ ДІЯЧІВ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО РУХУ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Анотація. У статті розглядаються погляди представників української національного руху у ХІХ – на початку ХХ ст. щодо ролі церкви